

PEDAGOGIK MAHORAT

11
2023

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

11-son (2023-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2023

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2023, № 11

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qabul qilingan qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti)

Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta'limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti)

Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta'lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Hamroyev Altjon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To'rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro'ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

To'xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nurulloev Firuz No'monjonovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 11, 2023

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «Педагогика» и «Психология».

Журнал основан в 2001 году.

Журнал выходит 12 раз в год.

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Навруз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор

Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Расулов Тулкин Хусенович, доктор физико-математических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Андрienko Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)

Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)

Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)

Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), доцент

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муюссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоний Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдиев Дурдимурод Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Чариев Иргаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор

Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор

Курбонова Гулноз Негматовна, доктор педагогических наук (DSc) 00

Тухсанов Кахрамон Рахимбоевич, доктор филологических наук, доцент

Назаров Акмал Мардонович, доктор философии психологических наук (PhD), доцент

Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент

Нуруллоев Фируз Нумонжонович, доктор философии педагогических наук (PhD)

Навруз-заде Лайли Бахтиёровна, доктор философии экономических наук (PhD)

PEDAGOGICAL SKILLS

The scientific-theoretical and methodical journal

№ 11, 2023

By the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 29, 2016, the journal was included in the list of publications recommended for publishing scientific results of articles in the areas of «Pedagogy» and «Psychology».

The journal was founded in 2001.

The journal is published 12 times a year.

The journal is registered by the Bukhara Department of the Agency for Press and Mass Communication of Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: 200117, Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.

Editor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Nigora Z. Sayfullaeva

Doctor of Economics Sciences Prof. Obidjon X. Xamidov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzokboy Sh. Begimkulov

Doctor of Economics Sciences, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Mels Kh. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holboy I. Ibragimov

Doctor of Physical and Mathematical Sciences (DSc), Prof. Tulkin Kh. Rasulov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Andrienko Yelena Vasilyevna (Russia)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Romm Tatyana Aleksandrovna (Russia)

Candidate of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Doc. Alijon R. Hamroev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. M. Mahmudova

Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)

Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev

Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R. Amanov

Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev

Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Irgash T. Chariev

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Maxmatmurod X. Shomirzaev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Dilnoza I. Ruzieva

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Gulnoz N. Qurbonova

Doctor of Philology, Doc. Qahramon R. Tuxsanov

Doctor of Psychology, Doc. Akmal M. Nazarov

PhD in Political Sciences, Doc. Rustam G. Jumaev

PhD in Pedagogical Sciences, Firuz N. Nurulloev

PhD in Economics Sciences, Layli B. Navruz-zade

MUNDARIJA

№	Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet
DOLZARB MAVZU			
1.	АКРАМОВА Феруза Акмаловна	Необходимость проведения психологической службы для проблемных семей и её основные аспекты	5
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA			
2.	Adizova Nigora Baxtiyorovna	Zamonaviy ta'limda divergent idrok nazariyasining psixopedagogik tahlillari masalasi	9
3.	Alimova Gulmira Kabuljanovna	Inklyuziv ta'limda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun individual ta'lim rejasining o'rni va ahamiyati	13
4.	Fayzullayeva Madina Abdumot'min qizi	Raqamli texnologiyalardan foydalanishning ijobiy va salbiy tomonlari	18
5.	Khamdamova Nozima Mukimovna	Texnologiya mashg'ulotlarini steam yondashuvi asosida tashkil etish imkoniyatlari	21
6.	Madaminov Uktam Ataxanovich	Oliy ta'lim muassasalarida fanlarni mobil texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi	26
7.	Meliqo'ziyev Dadaqo'zi Jo'raqo'ziyevich	Pisa xalqaro baholash dasturida tabiiy-ilmiy savodxonlikni baholash topshiriqlarining metodologik tahlili	30
8.	QODIROV Ikrom Davronovich	Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari asosida tarix darslarini samarali tashkil qilish usullari	34
9.	САМАРОВА Шохиста Рабиджановна	Педагог фаолияти самарадорлигининг шахслилик детерминантлари	39
10.	ТОЖИБОЕВ Марат Норматович	Индивидуал ёндашув асосида талабалар педагогик тафаккурини ривожлантириш масалалари	44
11.	ASRAYEV Zafar Rizakulovich	O'quv jarayonida virtual laboratoriya imkoniyatlaridan foydalanish	49
12.	RAXMATOVA Feruza Abulqosimovna	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishning dinamik tizimi	53
13.	SAFAROVA Nigora Nasilloevna	Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	57
14.	SHADIYEV Feruz Djaxonovich	Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yinlar orqali nutqiy rivojlanishining ijtimoiy-psixologik omillar	61
15.	SHARIFOVA Mahliyo Zarif qizi	Talabalarda o'z ustida mustaqil ishlash faoliyatini shakllantirishning psixologik xususiyatlari	65
16.	SHOMIRZAEV Maxmatmurod Xuramovich	O'quvchi-yoshlar ta'lim va tarbiyasida hamkorlikda o'qitishning afzalliklari	70
17.	SAFAROV Dilmurod Xalimovich	Maktab direktorlarining ish faoliyatida nizoli holatlarni kelib chiqish omillarini o'rganish	74
18.	Tirkasheva Mavluda Akram qizi	Oila ajralishining oldini olish diagnostikasi muammosining tadqiq etilishi	79
19.	Ulug'ova Shahlola Musliddinovna	Tadbirkor shaxsining psixologik xususiyatlari	83
20.	Urinova Sharofat Axtamovna	Klinik tafakkur va uni takomillashtirish yo'llari	88
21.	Аеулхаиров Фирдавсий Ўткуп ўғли	Оилада соғлом турмуш тарзи психологиясини шакллантиришнинг ижтимоий-психологик муаммолари	92
22.	БАФАЕВ Мухиддин	Толерантликнинг назарий-методологик ва	96

	<i>Мухаммадович</i>	концептуал асослари	
MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA’LIM			
23.	<i>RAVSHANOV Jamshid Fayzullayevich</i>	Maktab o‘quvchilarida tahliliy kompetensiyani shakllantirish metodikasining o‘ziga xos xususiyatlarini takomillashtirish	101
24.			105
25.	<i>MO‘MINOV Sulton Akbar o‘g‘li</i>	O‘zbekistonda maktabgacha va maktab ta’limi tizimida inklyuziv ta’lim	109
26.	<i>ORIPOVA Munisa</i>	Badiiy tarbiya o‘quv mashg‘ulotlari orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish	112
FILOLOGIYA VA TILLARNI O‘QITISH			
27.	<i>IMINAKHUNOVA Iroda Xuseinovna</i>	A professionally-oriented approach to teaching english at a medical university	116
28.	<i>KAKHOROVA Tursinoy Ulugbek kizi</i>	Peculiarities of using digital technologies in teaching english in medical institutions	120
29.	<i>ХУДАЙБЕРДИЕВА Дильфуза Мухтаровна</i>	Преподавание русского языка в нефилологических вузах	124
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O‘QITISH			
30.	<i>NUROVA Oliy Salomovna</i>	Mashina detallari fanini o‘qitishda amaliy mashqulotlarini tashkil etish va o‘tkazish metodikasi	129
31.	<i>АРЗИҚУЛОВ Зайниддин Қўзибоевич</i>	Физикани таълим турлари алоқадорлигида ўқитиш технологиялари	135
32.	<i>ДАВУРОВ Камол Набиевич</i>	Умумий ўрта таълим мактабларида “информатика” фанини ўқитишнинг янги ташкилий шаклларида фойдаланиш	139
33.	<i>ДАВУРОВА Нигина Жангабай кизи</i>	Кимё фани бўйича масалалар ечиш талабалар билиш фаолиятини ривожлантириш воситаси сифатида	144
JISMONIY MADANIYAT VA SPORT			
34.	<i>Mo‘minov Feruzjon Ilxomovich</i>	Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarlik davrini modellash	147
35.	<i>SAFOYEV Hasan Aminovich, MAMUROV Baxrom Baxshulloyevich</i>	Basketbol sport o‘yinlari mashg‘ulotlarini tashkil etish va uni o‘tkazish metodikasi	151
SAN‘AT1			
36.	<i>SAMIYEVA Shaxnoz Xikmatovna, ASLANOVA Nargiza Xikmatovna</i>	Xalq amaliy bezak san‘atini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari	156
IQTISODIY TA’LIM VA TARBIYA			
37.	<i>PINYOZOV Ikromjon Hakimboyevich</i>	Talabalarning iqtisodiy bilimlarni shakllantirish orqali ularda tadbirkorlik qobiliyatini rivojlantirishning noan‘anaviy usullari	161
TA’LIM MENEJMENTI			
38.	<i>ИСАКОВА Нозина Шердоревна</i>	Умумтаълим мактаблари раҳбарларининг индивидуал ёндашув асосида бошқарув компетентлигини ривожлантириш – педагогик муаммо сифатида	165
39.	<i>НАЗАРОВА Сурайё Жаббор кизи</i>	Умумтаълим мактабларида таълимни бошқариш ва қўллаб-қувватлаш технологиясини ривожлантириш	169

MA’NAVIYAT VA TARBIYA			
40.	ALIMOVA Shamsiya Raximovna	Talabalarning ma’naviyatini rivojlantirishda xalq pedagogikasining o’rni	174
41.	ASATOVA Barfiya Faxridinovna	Boshlang’ich sinflarda o’tkazilayotgan tadbirlarning ahamiyati va ularni takomillashtirish metodikasi	178
42.	GULBOYEV Akbar To’xtayevich	Art-pedagogik yondashuv asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarini estetik tarbiyalash	182
43.	UMAROVA Iqboloy Akbutaevna	Milliy qadriyatlarimizda mehr va saxovat tushunchalarining aks etishi	186
44.	КНЯМОВ Нунон Содиқович	Музыка санъатида тарбия масалалари	190
PEDAGOGIK TA’LIMOTLAR TARIXI			
45.	BARNOYEVA Zarina Sayfiddinovna	Imom g’azzoliy asarlarida pedagogik qarashlar hamda nafs tarbiyasi masalasi	194
46.	САЛОХОВ Акмал Қамариддинович	Аҳмад донишнинг таълим-тарбияга онд қарашлари	198

MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA‘LIM

MAKTAB O‘QUVCHILARIDA TAHLILIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH METODIKASINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ravshanov Jamshid Fayzullayevich
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, PhD

Mazkur maqolada o‘quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning didaktik ta‘minoti mazmuni tizimli, shaxsiy, tahliliy, kompetensiyaviy yondashuvlar hamda ko‘p funksional topshiriqlar tizimi hamda o‘quv elementlari va didaktik birliklarning semantik tarkibiga ega mantiqiy tuzilmalar kabi pedagogik shart-sharoitlarni metodik jihatdan ta‘minlash asosida rivojlantirish, umumta‘lim maktablarida tarix fanini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi mantiqiy va tizimli fikrlash, ma‘lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish ko‘nikmalarini vitagen ta‘lim integratsiyasini ta‘minlash kabi masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘quvchi, kompetentlik, kompetensiya, tahlil, modul texnologiyalari, metodika, tahliliy kompetensiyalarni shakllantirish modeli, baholash mezonlari, individual metodologik yondashuvlar, vitagen ta‘lim integratsiyasi, kvalimetrik mezonlar.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК МЕТОДИКИ ФОРМИРОВАНИЯ АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ

В данной статье содержание дидактического обеспечения формирования аналитической компетентности студентов методически базируется на системном, личностно-аналитическом, компетентностном подходах и педагогических условиях, таких как система многофункциональных задач и логических структур со смысловым содержанием. Разработка на основе положения учебных элементов и дидактических единиц, методов формирования аналитической компетентности учащихся в процессе преподавания истории в общеобразовательных школах, логического и системного мышления, обработки данных, аналитических способностей и обеспечения интеграции витатического образования.

Ключевые слова: студент, компетентность, компетентность, анализ, модульные технологии, методология, модель формирования аналитической компетентности, критерии оценки, индивидуальные методические подходы, образовательная интеграция vitagen, качественные критерии.

IMPROVING SPECIAL CHARACTERISTICS OF THE METHODS FOR FORMING ANALYTICAL COMPETENCE IN SCHOOLCHILDREN

In this article, the content of didactic support for the formation of analytical competence of students is methodically based on systemic, personal-analytical, competency-based approaches and pedagogical conditions, such as a system of multifunctional tasks and logical structures with semantic content. Development, based on the position of educational elements and didactic units, methods for developing the analytical competence of students in the process of teaching history in secondary schools, logical and systemic thinking, data processing, analytical abilities and ensuring the integration of vital education.

Key words: student, competence, competency, analysis, modular technologies, methodology, model for the formation of analytical competence, assessment criteria, individual methodological approaches, vitagen educational integration, quality criteria.

Kirish. Jahon ta‘lim tizimidagi zamonaviy yondashuvlar, talablar, ta‘lim mazmunini milliy an‘analar, qadriyatlar asosida takomillashtirish orqali samaradorlikka erishish, tarixiy qadriyatlar, an‘analarning didaktik imkoniyatlaridan foydalanish kabi masalalar ta‘lim islohotlarining asosiy yo‘nalishlarini tashkil etadi. Shuningdek, bugungi kundagi mazkur yo‘nalishda tarix fanini o‘qitish borasidagi yangiliklar, o‘zgarishlar va qonunlar, zamonaviy va tarixiy manbalardan samarali foydalanish metodikasi dolzarb pedagogik muammolar sirasiga kiradi. Xususan, tarix ta‘limi amaliyotidan foydalanish yuzasidan Yevropa va

Osiyoning rivojlangan mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlar natijalari umumta'lim maktablari o'quvchilarining tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Dunyoning taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omillardan biri – ta'lim va tarbiya hisoblanadi. Shu sababli umumta'lim maktablari ta'lim sifatini ta'minlashdagi muammolarni bartaraf etishda amaliy jihatdan turli yondashuvlar, tadbirlar amalga oshirilmoqda. Umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitish asosida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning didaktik ta'minotini mazmunan rivojlantirish, tashkiliy - funksional modeliga asoslangan metodik modelini ishlab chiqish, tarix fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish, umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitish asosida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllanganlik darajalarini aniqlashtirish shuningdek, baholash mezonlarini takomillashtirishning amaliy ahamiyati tarix fanini o'qitish asosida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish zaruratini taqozo qiladi [2].

Mamlakatimizda tarix fanidan ta'lim-tarbiya jarayonlarini yangi sifat bosqichiga olib chiqish, o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish, tarixiy tafakkurni rivojlantirishning innovatsion pedagogik texnologiyalarini optimallashtirish masalalariga alohida e'tibor berilmoqda. 2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yettita ustuvor yo'nalishi bo'yicha Taraqqiyot strategiyasida "Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish" ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu borada umumta'lim maktablari o'quvchilarida tahliliy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlashtirish, tarix fanidan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifat hamda fazilatlarini rivojlantirish va takomillashtirish alohida ahamiyatga ega. Shu sababli umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitish asosida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasini takomillashtirish zaruratini yuzaga chiqmoqda [3].

Bugungi kunda ta'limni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish, o'qituvchi hamda o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish va muntazam tarzda rivojlantirib borish pedagogikaning dolzarb masalalariga kiradi.

Kompetensiya – o'quvchilarning ma'lum sohada samarali faoliyat ko'rsatishlari uchun ta'lim tayyorgarligiga oldindan qo'yilgan ijtimoiy talab. Kompetentlilik ko'p qirrali bo'lib, uning bir necha talqinlari mavjud [4].

Kompetentlilik o'quvchi tomonidan tegishli kompetensiyalarga ega bo'lishni anglatadi. Kompetentlilik o'quvchida tarkib topgan shaxsiy sifatlar va berilgan sohadagi faoliyati bo'yicha to'plagan minimal darajadagi bilim, ko'nikma, malakalari va amaliy tajribalarini o'z ichiga oladi. Xususiy kompetensiyalar bilan tayanch kompetensiyalar o'zaro farqlanadi. Tayanch kompetensiyalar o'quvchining istiqboldagi hayotiy-ijtimoiy faoliyati modeli hisoblanadi. O'quvchilar muayyan bilim, ko'nikma, malaka va tajribaga ega bo'lgach, o'zlari egallagan kompetensiyalarni faoliyatlari orqali tatbiq eta oladilar. Tayanch kompetensiyalar ko'proq o'quvchining istiqboldagi ijtimoiy faoliyati uchun zarur hisoblanadi. Xususiy o'quv fani doirasida o'zlashtiriladigan kompetensiyalar esa, asosan, o'quv va istiqboldagi kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlaydi. Kompetensiyalar har bir mamlakat xalqining turmush tarzi, madaniy, ma'naviy hayoti, an'analardan kelib chiqqan holda shakllantiriladi.

O'quvchilarda shakllantiriladigan kompetensiyalar kreativ, ya'ni ijodiy yaratuvchilik xarakteriga ega bo'lib, ularni muntazam faollikka undaydi. Bunday kompetensiyalar sirasiga kommunikativ, axborotlar bilan ishlash, o'zini o'zi rivojlantirish, ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kabilarni kiritish mumkin. O'quvchilarda kompetensiyalardan foydalanish tajribasini hosil qilishga alohida e'tibor qaratish lozim. Buning uchun o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv qo'llanmalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalash, o'qituvchilar tomonidan tanlanadigan ikkilamchi loyihalar tarkibiga kompetensiyalarni hosil qilishga xizmat qiladigan o'quv materiallari, ta'limiy topshiriqlarni kiritish, raqamli didaktik vositalarni ishlab chiqishga xuddi shu nuqtai nazardan yondashish alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Metodika. So'nggi yillarda kompetentli yondashuv tushunchasi pedagogikada keng qo'llanilmoqda. Ta'lim amaliyotida tez-tez qo'llanilayotgan ushbu atama ta'lim mazmunida ustuvor o'rin egallamoqda. Kompetentli yondashuv tayanch tushuncha sifatida zamonaviy pedagogikaning ilmiy tushunchalari tarkibiga singish bosqichlarini o'tamoqda. Mazkur tushunchaning o'ziga xos jihati uning pedagogika fanida eskirib qolgan tushunchalar bilan o'zaro qiyoslashni taqozo qilishidir. Biz o'z tadqiqotimiz davomida kompetensiyaviy yondashuv doirasiga kiradigan va u bilan o'zaro aloqador bo'lgan tushunchalarni izohlashga harakat qilamiz. Ular: kompetensiya, kompetentlilik, kasbiy kompetentlik, pedagogik kompetentlik kabilar. Shu bilan bir qatorda biz tadqiqotimiz davomida kompetentlilik va tayyorlik, kompetensiya hamda bilim, ko'nikma, malakalarning har biri ustida fikr yuritishga harakat qildik.

Kompetentli yondashuv yagona ta'lim jarayonini ta'minlashning konseptual asosi sifatida taqdim etiladi. Shuning uchun ham u bugungi kunda ta'lim mazmunini yangilashni taqozo qilmoqda. O'tgan

asming 90-yillaridayoq, kompetentlik tushunchasi, bir tomondan yangi kashfiyotlar va ishlanmalarni muvofiqlashtirish imkonini berib, insonning bilish faoliyati va amaliy harakatlariga taalluqlidir. Ikkinchi tomondan esa, har bir sinfda pedagogik vaziyat bilan bog'liq holda ta'limiy talablarni aniqlashga ko'maklashadi, deb yozgan edi H.C.Позов [6].

Kompetentlik tushunchasi so'nggi yillarda asosan kasbiy ta'lim sohasidagi tadqiqotlarda keng qo'llanilganligini ko'rish mumkin. Jumladan, S.T.Turg'unov, M.B.Ma'murov, O'.Q.Tolipov, Sh.Q.Mardonov, G.T.Boymurodova, G.N.Ibragimovalarning ishlarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash, o'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish sohasiga kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etishning ayrim masalalari tadqiq etilgan.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida tadqiqotlarni amalga oshirish umumiy o'rta ta'lim maktablari davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish bilan bog'liq holda tadqiq etilmoqda. Bu sohada R.G.Safarova, M.M.Vahobov, Yu.M.Asadov, M.Pardaevlarning tadqiqotlarini alohida ko'rsatib o'tish mumkin.

Umumiy o'rta ta'lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etish haqida fikr yuritganda И.А.Зимняя uchta sababni ko'rsatib o'tgan: integratsiyaning umumevropa va jahon miqyosidagi ko'lam, ta'lim paradigmasining o'zgarishi, ta'lim sohasidagi yo'riqnomalar, ko'rsatmalar, dasturlar va farmoyishlar[5].

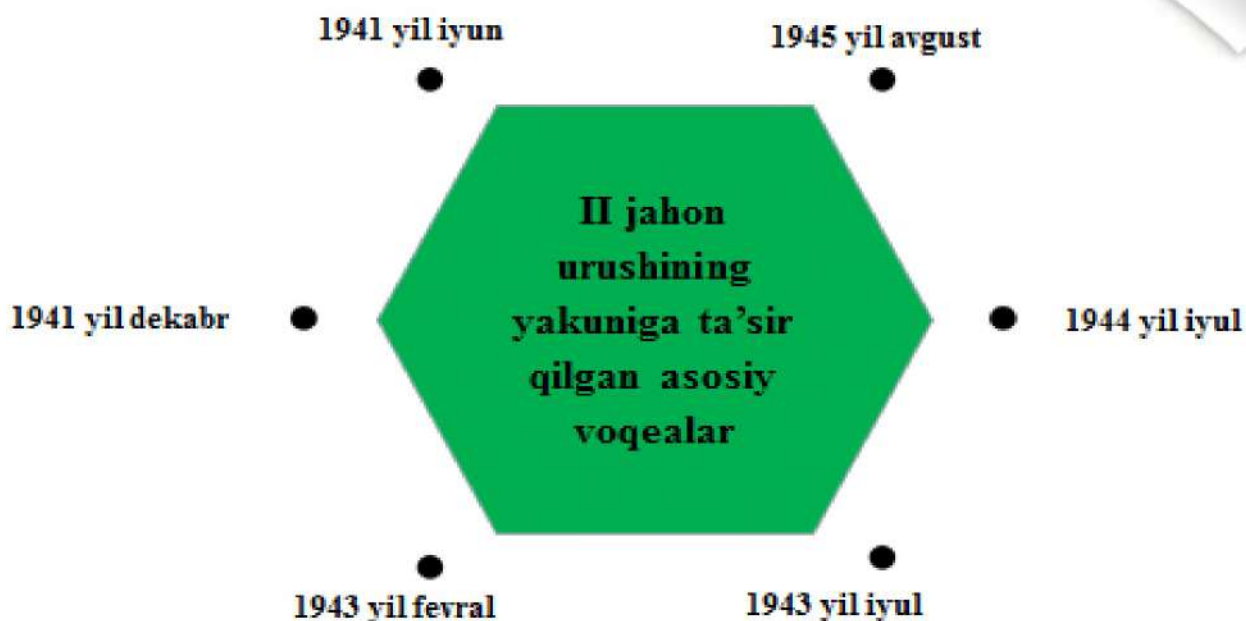
Yuqorida omillarni inobatga olib umumta'lim maktablarida maktab o'quvchilarining tahliliy kompetensiyasini tarix fanini o'qitish asosida shakllantirish metodikasini takomillashtirish kabi muammolarning yechimi bo'yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bunda o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning didaktik ta'minoti mazmuni tizimli, shaxsiy, tahliliy, kompetensiyaviy yondashuvlar hamda ko'p funksional topshiriqlar tizimi hamda o'quv elementlari va didaktik birliklarning semantik tarkibiga ega mantiqiy tuzilmalar kabi pedagogik shart-sharoitlarni metodik jihatdan ta'minlash asosida rivojlantirish, umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi mantiqiy va tizimli fikrlash, ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish ko'nikmalarini vitagen ta'lim integratsiyasini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari vositasida shakllantirish asosida takomillashtirish bo'yicha izlanishlar olib borildi.

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari sifatida psixologik-pedagogik adabiyotlarda tahliliy ko'nikma va mahoratlar tushunchasi tahlil qilingan, tarix fanini o'qitishda maktab o'quvchilarining tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlashtirilgan, bundan tashqari, tarix fanini o'qitishda maktab o'quvchilarining tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari keltirib o'tish mumkin.

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim maktabgacha, umumiy o'rta, professional ta'lim, oliy ta'lim, oliy ta'limdan keyingi ta'lim hamda pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish turlari tizimi integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi va shu asosda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'qitish metodlarini ham o'zgartirishni taqozo etadi. Shu ma'noda, umumta'lim maktablarda tarix fanini o'qitish va o'qitishning zamonaviy yondoshuvi ko'plab interfaol usullari o'quvchilarning ijodiy, mustaqil fikrlashlarini hamda tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirishga hissa qo'shadi. Bunda o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish modelini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Unda o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirishning tashkiliy-funksional modeli shaxsga yo'naltirilgan, modulli-kompetensiyaviy, faoliyatli va individual metodologik yondashuvlarni ta'lim muhiti, kompetentlik sifatleri, fanlararo aloqadorlik kabi pedagogik shart-sharoitlarga pedagogik jarayon bloki vositasida tashkiliy va metodik jihatdan integratsiyalash asosida ishlab chiqish, mobillik, ta'limda muntazamlilik va izchillik hamda nazariya va amaliyotning birligi kabi tamoyillar ustuvor etib belgilandi [7].

Xususan, “Jahon tarixi” fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalaridan unumli foydalanish “Pedagogik kommunikatsiyada psixologik kompetentlik” nomli ikki: “Kommunikativ ko'nikmalar va malakalarni aniqlash hamda rivojlantirish” va “Verbal va noverbal kommunikatsiya mohiyatini ochish” bosqichlari dasturidan foydalanish ham samarali natija beradi. Shuningdek, tahliliy kompetensiyani shakllantirish metodikasi mantiqiy va tizimli fikrlash, ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish ko'nikmalarini vitagen ta'lim integratsiyasini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari vositasida shakllantirish orqali “Jahon tarixi” fanini o'qitishda hamkorlikda o'rganish modelidan, kichik guruhlarda ishlash, to'rt pog'onali, aqliy hujum, insert texnikasi, keys stadi metodi, rolli va ishbop o'yinlar, muammoli ta'lim, loyiha ma'ruza, yo'naltiruvchi matn hamda tushunchalar tahlili kabi metodlardan foydalanib amalga oshirildi [8].

O'quv mashg'ulotlarni olib borishda “Nuqtalar” metodidan foydalanish asosida o'qitishning metodik ta'minotini ishlab chiqish ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (1-rasm).

1-rasm. "Nuqtalar" metodikasi

Bunda o'quvchilarga o'qituvchi tomonidan mavzu bo'yicha avvaldan tayyorlab qo'yilgan savol o'rta tashlanadi. 1-rasmda keltirilgan yoki ixtiyoriy shaklda bosh savol atrofida nuqtalar qo'yiladi. Har bir nuqtada o'rta tashlangan muammoning kelib chiqishiga yoki uning yechimiga ta'sir ko'rsatgan omillar o'quvchilar ishtirokida belgilanadi. Misol uchun berilgan savolda 2-jahon urushining yakuniga ta'sir qilgan voqea-hodisalar sifatida o'quvchilar tomonidan Germaniyaning 1941-yil 22-iyundagi SSSR ga hujumi, 1941-yil dekabrda AQSh ning Germaniya va uning ittifoqchilariga urush e'lon qilinishi, 1943-yil fevraldagi Germaniyaning 6-armiyasining Stalingraddagi mag'lubiyati, 1944-yil 6-iyundagi 2-frontning ochilishi, 1945-yil 6-9-avgustda AQSh tomonidan Yaponiyaning Xirosima va Nagasaki shaharlariga tashlagan atom bombalari kabi javoblar berildi. Bu kabi metodlardan foydalanish tarix fanini o'qitishda o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish orqali o'quvchilarning mantiqiy va tizimli fikrlashi, ma'lumotlarni qayta ishlash hamda tahlil qilish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi muhim hisoblanadi. Umuman olganda, tarix fanidan ta'lim jarayonida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi [9]:

1) o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini ko'p funksiyali topshiriqlar tizimini ishlab chiqish asosida takomillashtirish;

2) o'quvchilarning tizimli fikrlashini Blum taksonomiyasi asosida rivojlantirish;

3) o'quvchilarning ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish ko'nikmalarini didaktik birliklarning semantik tizimini qurish va pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash asosida takomillashtirish.

Xulosa. Yuqorida ko'rsatilgan usullarni qo'llash umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitishning interfaol metodlari va klaster metodidan foydalanish o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllanganlik darajasini oshirishga xizmat qildi. Bundan tashqari umumta'lim maktablarida tarix fanini o'qitish asosida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi tarix fanini o'qitishda ustuvorlik beruvchi innovatsion ta'lim metodlaridan biri sifatida "Nuqtalar" metodi ishlab chiqildi. Bunda tarix fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarning tahliliy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi mantiqiy va tizimli fikrlash, ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish ko'nikmalarini vitagen ta'lim integratsiyasini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari vositasida shakllantirish asosida takomillashtirildi.

Tadqiqot natijalari asosida umumta'lim maktablari yuqori sinf o'quvchilarida tahliliy kompetensiyalarni shakllantirishda elektron ta'lim vositalaridan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanmalar yaratish, tarix fanini o'qitishda o'quvchilarda tahliliy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-tadqiqotlar olib borish kerakligi bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. Toshkent sh., 2020-yil 23-sentabr, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-sonli qarori, 2017-yil 6-aprel.
3. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlikda yangi texnologiyalarning o‘rni // “infoCOM,UZ” jurnal. -2005. №7, -B. 42-43 .
4. Абдуллаева Н.М. Интеграционный метод обучения в школах и его особенности // Н. М. Абдуллаева. - Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. 2018. № 12 (198). - С. 141-142.
5. Иванова Т.П. Формирование аналитических умений и навыков зрителя в процессе внутришкольного контроля: Диссертация на соискание учен.ст. канд. пед. наук. - Москва, 1996. - 155с
6. Короткова М. В., Студеникин М.Т. Методика обучения истории в схемах таблицах и описаниях. Практическое пособие для учителей. - М., 1997.
7. Равшанов Ж.Ф. “Методика работы с понятиями и терминами на уроках истории // “Узлуксиз та’лим” илмий-услубий журнали, 2020 йил махсус сон, 98-101 бетлар. (13.00.00 № 9)
8. Равшанов Ж.Ф. “Формирование некоторых ключевых компетенций на уроках истории // Муг‘аллим ҳам узлуксиз билимденрию’ илмий-методологик журнали, 2021 йил № 2/1, 156-159-бетлар (13.00.00 № 20)
9. Ravshanov J. Methodology of forming analytical competence of students in general schools. // European journal of research and reflection in educational sciences, Great Britain, volume 10 № 3, 2022 november, ISSN 2056-5852 (13.00.00 № 3)
10. Ravshanov J.F. O‘quvchilarda tahliliy kompetensiyalarni shakllantirishda an’anaviy ta’lim metodlaridan foydalanish // “Xalq ta’limi” ilmiy-metodik jurnali 2022 yil 2-son, 25-27 betlar. (13.00.00 № 17)
11. Usarov. J. Using Teaching Methods for Development Student Competencies // International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 2019. 15(1), -P. 272-274.
12. Qo‘ysinov O.A. Kompetentli yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari: Ped.f.b. f.d. (PhD) ...dis. Avtoreferati. –Toshkent, 2019. – 221 b.
13. Avazboyev A.I. Talabalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari // Zamonaviy ta’lim. 2018. №8. B. 21.
14. Ganiyeva M., Fayzullayev D., Ne‘matov I. Nazariy va amaliy o‘quv mashg‘ulotlarda o‘qitish texnologiyalari to‘plami - Toshkent: Iqtisodiyot, 2013.
15. Garry G. Azgaldov, Alexander V. Kostin, Alvaro E. Padilla Omiste. The ABC of Qualimetry. Toolkit for measuring the immeasurable Ridero 2015. p 87.
16. Daniel J. Tew. Pedagogy of Teaching History: Comparing the Chronologic and Thematic Approaches. USA. Western Oregon University, 2014.